

**Cech kolářů a kovářů Domažlice
1652–1860 (1872)**

Inventář

EL NAD č.: 1458
AP č.: 341

Mgr. Radka Kinkorová
Horšovský Týn 2011

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archivního fondu	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu.....	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu.....	4
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7
Inventární seznam.....	8

I. Vývoj původce archivního fondu

Počátky cechovního systému v českých zemích úzce souvisejí se zakládáním měst a s rozvojem řemesel a výroby. Řemeslníci stejného nebo podobného oboru se záhy začali sdružovat do bratrstev, která kromě vlastních ekonomických zájmů plnila rovněž důležitou korporativní roli v otázce sociální. Cechovní organizace měly svoji pevně zakotvenou podobu. V čele cechů stál cechmistr nebo cechmistři, kteří dbali, aby se cechy řídily řádem stanoveným v cechovních statutech neboli artikulích, zahrnujících pravidla pro provozování řemesla, výuku řemeslnického dorostu a rovněž zásady dobrých mravů. Zpočátku byl cechovní systém přínosem pro rozkvet řemesel, později však nepružná pravidla jednotlivé řemeslníky příliš svazovala, výrobu unifikovala a neumožňovala řemeslo rozvíjet a inovovat. Přežilý cechovní systém byl zrušen Živnostenským řádem v roce 1860.

Jedno z nejdéle písemně doložených řemesel působících v Domažlicích představují kováři. Druhá nejstarší listina archivního fondu Archiv města Domažlice, obsahující potvrzení opatření učiněných domažlickými měšťany proti požárům, zmiňuje jmenovitě kováře a kovářny.¹ I v Domažlicích bylo přijato nařízení o umístění nebezpečných provozů, jakými byly zejména kovářny a pivovary, za hradby města. Z pozdější doby se pak zachovala zpráva o umístění jedné z kováren za Hořejší domažlickou branou (1589)² a další o kovárně u špitálu, který stával za Dolejší branou (1622).³

Kováři se věnovali zpracování železa a jejich práce byla nazývána buď bílým kovářským dílem, které představovalo výrobu rozličného železného zboží, anebo černým kovářským dílem, jež spočívalo v kování koní a vozů. Podkova se, coby nejcharakterističtější kovářský výrobek, dostala do cechovní symboliky kovářského řemesla. Kromě toho kováři hotovili nejrůznější řemeslnické a zemědělské nástroje a potřeby: sekyry, kladiva, kleště, pily, motyky, lopaty, radlice, kosy, ale také kovové nádoby (rendlíky, pánve). Ve velkých městech docházelo k vydělení úzce specializovaných kovodělných řemeslníků: nožířů, mečířů, ručnickářů, klempířů, hřebíčkářů a cvočkařů. Všeobecně se jemnější nebo drobnější výrobou zabývali zámečníci. Ke kovodělným řemeslům se řadili i brusiči nožů, tzv. šlejféři. Řemeslníci hotovící své výrobky z mědi byli nazýváni mědikovci nebo rotšmídy (z německého Rothschiende) a ještě častěji kotláři podle svého nejběžnějšího výrobku. Kovodělná řemesla se obvykle vzájemně sdružovala a do kovářského cechu tradičně přistupovali koláři, protože jejich práce se s kovářskou přirozeně doplňovala: koláři zhotovili vůz, jež kováři okovali. Kováři měli dokonce úředně stanovenou povinnost okovat vozy a sami nesměli vozy překupovat ani s nimi jinak obchodovat.⁴ Sdružený cech kolářů a kovářů je znám z domažlického okresu rovněž z Hostouně, ze Kdyně, z Horšovského Týna.

Koláři vyráběli a opravovali, jak již jejich pojmenování napovídá, kola do trakařů, kočárů i těžkých formanských vozů, ale i kompletně vozy samé, k tomu zvládli i výrobu řady dřevěných nástrojů (hrábě, lopaty), násad a také saní. První písemný doklad o existenci domažlického cechu kolářů pochází z roku 1619 a je spjatý se zápisem o úsilí jedenácti domažlických cechů, aby řemeslníci z chodských vsí připojení k těmto cechům neměli stejná práva jako domažličtí příslušníci cechů.⁵ Společný cech kolářů a kovářů se v Domažlicích zorganizoval někdy před rokem 1652.

Cech měl svoji samosprávu, ale současně byl podřízen městské správě. Cechmistr

¹ Archiv města Domažlice, listina Jana Lucemburského z roku 1341, předch. sign. I A 10, neinv.

² Archiv města Domažlice, zápis o trativodu, Kniha snešení, pův. sign. A1, fol. 107

³ Archiv města Domažlice. Katalog vybraných spisů. kat. č. 1313

⁴ viz Winter, Zikmund. Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. Praha, 1909, s. 565

⁵ K tomu BLAŽEK, Felix. Spor domažlických cechů s řemeslníky chodských vesnic. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 17. 5. 1941, č. 20, nestr., srov. ale s AM Domažlice, Kniha snešení, pův. sign. A1, fol. 221b a dále

nebo cechmistrů bývali voleni na cechovních shromážděních a potvrzování městskou radou, které skládali přísahu.⁶ Tito volení představitelé cechu také zpravidla spravovali cechovní pokladnici, obsahující cechovní jmění, cechovní dokumenty a nařízení, která musela být předčítána na cechovních schůzích konaných zpravidla 3–4 krát ročně. Dozorem nad cechy byli pověřeni cechovní inspektoři, jejichž funkce dozoru nad činností cechů byla zřízena v roce 1731 Generálním cechovním patentem pro české země. Cechovní inspektoři bývali spolu s cechovními písaři přítomni cechovním schůzím.

Cech kolářů a kovářů v Domažlicích nezahrnoval pouze domažlické městské řemeslníky, ale i řemeslníky z blízkého okolí. Kolem roku 1800 pracovalo ve městě zřejmě 5 kovářů, ostatní členové cechu vykonávali svoji činnost v okolí města, např. v Bořicích, ve Spáňově.⁷ V první polovině 19. století měl cech vždy kolem 20 členů, mj. i z vesnic Havlovice, Petrovice, Nahošice, Nevolice, Výrov, Pasečnice. Koláři mezi nimi bývali tři nebo čtyři. Cech pravděpodobně sdružoval též kotláře, kteří jsou v Domažlicích písemně doloženi od roku 1615.⁸

Všeobecná konzervativnost cechovní organizace zabraňovala rozvoji řemesel a výroby, proto se kontroly řemesel ujal stát. V Generálních cechovních artikulech pro cechovní pořádky dědičných zemí českých ze dne 5. ledna 1739 bylo ukotveno sjednocení cechovních předpisů, zejména v oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu, mzdových poměrů a získávání mistrovského práva. Generální cechovní patenty vydané Karlem VI. v roce 1731 a 1739 zásadně oklestily práva cechů, které se v podstatě od 16. století přestaly vyvíjet.

Všechny cechy měly ukončit svoji činnost k 1. květnu 1860, kdy vstoupil v platnost císařský patent č. 227 ř. z., Živnostenský řád z 20. prosince 1859. Jak lze pozorovat ze zápisů cechovního protokolu, zpočátku se změnil pouze název organizace. Nově zřízený živnostenský Spolek kolářský, kovářský a cvokařský v čele s Matyášem Chloupkem sdružoval 24 kolářů a kovářů z Domažlic, Bořic, Havlovic, Stráže, Klíčova, Chrastavic, Luženic, Luženiček, Milavcí, Mrákova, Nevolic, Pasečnice, Petrovic, Nového Spálence, Spáňova, Tlumačova, Draženova a Folmavy.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Ve spisu o fondu ani v přírůstkové knize se nenachází žádný záznam o předání archiválií uvedeného cechu do SOkA Domažlice. Cechovní agenda byla původně začleněna Václavem Miškovským, který byl od roku 1935 pověřen péčí o domažlický městský archiv, právě mezi dokumenty města Domažlice. Cechy a řemesla přiřadil do jím uměle vytvořeného Oddělení VI., ve kterém byly dokumenty dále rozděleny na knihy (R I), listiny (R II) a cechovní agendu (R III). Kdy však došlo k vydělení jednotlivých archivních fondů cechů, není písemně zdokumentováno.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond Cech kolářů a kovářů Domažlice nebyl ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně dosud zpracováván. Současná inventarizace byla provedena v souvislosti s revizí cechovních listin.

---

⁶ K jejich volbě a přísaze viz AM Domažlice, radní protokol z roku 1770, pův. sign. A 6, fol. 13, § 11; fol. 16, § 8 nebo radní protokol z let 1775–1776, pův. sign. A 8a, fol. 66–67, § 12

⁷ Archiv města Domažlice, fasc. 32, cechovní a živnostenské věci, 1800–1819, č. kart. 104, neinv.

⁸ Archiv města Domažlice. Katalog vybraných spisů. kat. č. 1297, 1299

Archivní fond Cech kolářů a kovářů Domažlice obsahuje archiválie z let 1652–1860 (1872). Archivní fond se dochoval pouze torzovitě a obsahuje jednu pergamenovou listinu, dvě úřední knihy a zlomek spisů. Pergamenová listina z roku 1652 je opisem cechovních statut plzeňského cechu kolářů a kovářů, jim stvrzených roku 1502.

Z vlastní správy cechu se v archivním fondu dále dochovaly dvě téměř současně založené úřední knihy: cechovní protokol a účetní kniha. Cechovní protokol zahrnuje zápisy o schůzích mistrů nebo všeho cechu a o usneseních na nich učiněných od roku 1807. Podle 54. článku generálních cechovních artikulí z roku 1739 mělo být zaznamenáváno na schůzích cechu cechovním písařem za příslušné zápisné vše, co bylo projednáváno a rozhodnuto v řemeslnických sporech, aby v případě nutnosti mohl být z cechovního protokolu pořízen opis pro příslušníka cechu nebo pro vrchnost. Jinak nebýval obsah cechovních protokolů neboli register pevně stanoven. Spolu s cechovními registry vedl cech kolářů a kovářů v Domažlicích ještě účetní knihu příjmů a vydání.

Mezi spisy inventarizovaného archivního fondu se dochovaly především osobní doklady členů cechu a jen v nepatrné míře část korespondence, jíž tvoří zejména žádosti o dříví na výrobu dřevěného uhlí. Osobní doklady členů cechu tvoří výuční listy, vysvědčení z nedělní školy, osvědčení mistrů o vyučení a přijímání za mistra. Mezi osobními doklady členů cechu se nacházejí rovněž vysvědčení o nabytém školním vzdělání. Poté, co byla zavedena povinná školní docházka, vešlo v platnost nařízení z 9. prosince 1779, že do učení (ani do služby) nesmějí být přijímáni ti, kteří by nedoložili potvrzení, že byli ve škole vyučováni náboženství a z něho také vyzkoušeni. Toto nařízení bylo znovu opakováno 28. prosince 1780 a 30. října 1781. Nařízením ze dne 19. prosince 1779 měli duchovní dohlížet na to, aby mladí nebyli přijímáni do učení bez vysvědčení o absolvování předepsaného povinného školního vzdělání. Školním patentem Marie Terezie z 6. prosince 1774 bylo nařízeno, aby mládež do dvaceti let navštěvovala po nedělních odpoledních bohoslužbách opakovací hodiny, tzv. nedělní školu, a žádný učeďník neměl být propuštěn, dokud se neprokázal vysvědčením z nedělní školy, vyjma ty, kteří absolvovali všechny čtyři třídy hlavní školy.

Výuční listy obdrželi učni, které mistr prohlásil za vyučené. Po přezkoumání průběhu učení staršími cechu, popř. přijetím mezi tovaryše, byl vyhotoven výuční list, na němž starší cechu potvrdili svými podpisy a přitisknutím cechovní pečeti, že jmenovaný se řádně vyučil. Výuční listy nebyly předávány tovaryšům do vlastních rukou, ale podle druhého článku generálního cechovního řádu z roku 1731 byly originály výučních listů ponechávány v pokladnici cechu, u jehož mistra byl tovaryš vyučen, až do té doby, než se tovaryš někde ucházel o získání mistrovského práva. Dalšími zachovanými osobními doklady jsou osvědčující listy (atesty), na nichž cechovní starší osvědčují tovaryšům, že se při jejich cechu vyučili. Takový osvědčující list, zavedený generálním cechovním řádem z roku 1731, si měl každý tovaryš opatřit před odchodem na zkušenu neboli vandr.

Osobní doklady členů cechu dochované ve fondu Cech kolářů a kovářů Domažlice byly uspořádány abecedně, aby zůstaly vcelku dokumenty téhož řemeslníka. Tyto spisy byly dříve archivovány společně s městskou registraturou, proto i některým z osobních dokladů byly ve 30. letech Miškovským přiděleny signatury (R I 25, R II 166, R II 168, R II 169, R II 174, R II 175).

Listina byla zařazena podle zákona č. 499/2004 Sb. do I. kategorie, úřední knihy a spisy do II. kategorie. Jazykem archiválií je čeština a němčina. Obě úřední knihy jsou poškozené a vyžadují restaurátorský zásah.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Archiválie domažlického cechu kolářů a kovářů se ve Státním okresním archivu Domažlice dochovaly jen ve zlomku bývalé cechovní agendy, přesto poskytují cenné informace o provozování obou uvedených řemesel na Domažlicku. Statuta cechu zachovaná na pergamenové listině tradičně dokládají dobové zvyklosti a fungování cechu. V artikulích jsou uvedeny a pojmenovány rovněž výrobky zhotovované cechovními řemeslníky. Ustanovení cechovního řádu prozrazují úzy přijímání za člena cechu, proces vzdělávání řemeslnické mládeže i povinnou účast na pohřbech členů cechu.

Pečetidlo domažlického cechu kolářů a kovářů není v SOkA Domažlice uloženo. Jeho otisk se v uvedeném fondu dochoval na několika oplatkových pečetích a na jediné přitištěné na výučním listu Prokopa Konopa. Okrouhlá pečeť o průměru 3,2 cm má v pečetním poli kartuši, na níž je zobrazeno kolo a podkova. Opis majuskulou je nečitelný.

Hlubší studium dějin domažlického cechu kolářů a kovářů vyžaduje rovněž obeznámení se a archiváliemi uloženými v archivním fondu Archiv města Domažlice.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně archivní fond Cech kolářů a kovářů Domažlice uspořádala a archivní pomůcku zpracovala Radka Kinkorová.

V Horšovském Týně dne 20. září 2011

Radka Kinkorová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Archiv města Domažlice, Kniha snešení, pův. sign. A1.

Archiv města Domažlice, Radní protokol z roku 1770, pův. sign. A6.

Archiv města Domažlice, Radní protokol z let 1775–1776, pův. sign. A8a.

Archiv města Domažlice, spisy týkající se cechovních záležitostí, manipulace 1800–1819, fasc. 32.

Literatura

BLAŽEK, Felix. Počátky cechů v Domažlicích. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 17. 5. 1941, č. 20, nestr.

BLAŽEK, Felix. Spor domažlických cechů s řemeslníky chodských vesnic. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 7. 6. 1941, č. 23, nestr.

JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

JÁSEK, Jaroslav. Hřebíky a jejich místo v cechovní symbolice. *Heraldická ročenka*, 1990, s. 65–72

VOLF, Miroslav – Haas, Antonín. *Archivní příručka : Sborník přednášek o archivní praxi*. Praha : Svoboda, 1948.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*. Praha, 1909

Inventární seznam

I. Listiny

- 1   1652, srpen 29, Plzeň   L1

Cechmistrů kolářského a kovářského cechu města Plzně vydávají na žádost domažlického kolářského a kovářského cechu a purkmistra a rady města Domažlice opis svých artikulí, jim vydaných purkmistrem a radou města 24. září 1502.

*Orig. perg., 69 x 47,8 cm, česky, pečeť vydavatele chybí
Předchozí signatura: R II 208*

II. Knihy

- 2   Cechovní protokol   1807–1860 (1871)   K1
(Protocollum počestného pořádku kolářského a kovářského)

*Česky, 22 x 35,5 cm, vazba z lepenky a papíru,
kožený hřbet a rohy
Předchozí signatura: R I 15*

- 3   Účetní kniha   1806–1860 (1872)   K2
(Oučetní kniha)

*Česky, německy, 22 x 35,5 cm, vazba z lepenky a papíru,
kožené rohy, hřbet stržen
Předchozí signatura: R I 14*

III. Spisy

- 4   Nařízení a pokyny   1823, 1846   N1
- 5   Osobní doklady členů cechu   1770–1860   N1
- 6   Korespondence   1791–1825   N1
(žádosti o dřevo, kvitance, narovnání mezi stranami)

Název archivní pomůcky (archivního fondu):	Cech kolářů a kovářů Domažlice
Značka archivního fondu:	Cech kov. a kol. Domažlice
Časový rozsah:	1652–1860 (1872)
Počet evidenčních jednotek:	4 (1 listina, 2 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	6
Rozsah v bm:	~~0,11~~ 0,18
Stav ke dni:	20. 9. 2011, 14. 11. 2012, 14. 2. 2013
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Radka Kinkorová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Radka Kinkorová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Pomůcku schválil:	Mgr. Radka Kinkorová dne 20. 9. 2011 čj. SOAP/010-0656/2011